

Recenzie

Matthew Fforde: Desocializácia. Kríza postmodernity

Bratislava, Lúč, 2010, 384 s.

Mnohoraké mimoriadne nepriaznivé sociálne dôsledky, ktoré zaznamenávame s väčšou či menšou intenzitou postupne vo všetkých moderných, na princípoch demokracie a kapitalizmu založených vyspelých spoločnostiach, pútajú v poslednom období značnú pozornosť popredných odborníkov všetkých vied o človeku. Tento jav nijako neprekvapuje, veď v súčasnosti sa v spoločenskovednom diskurze už úplne otvorene hovorí o možnosti zániku západnej kultúry a civilizácie a jej nahradení inými kultúrami a civilizáciami (Dirk J. van de Kaa). Pritom sa žiada zdôrazniť, že problematika prechodu z modernej spoločnosti na postmodernú je na Slovensku iba málo prebádaná. Pozoruhodnou výnimkou je v tomto smere azda iba práca Dilbar Alijevovej *Postmoderný obrat a sociológia každodenného života* (1997). Preto je zaiste nesmierne potešiteľné, že sa prednedávnom dostalo na náš knižný trh dielo s príznačným názvom *Desocializácia. Kríza postmodernity*, ktoré je ako varovanie pred takýmto vývojom venované postkomunistickým krajinám, pretože to boli práve ony, ktoré po páde železnej opony postupne zo Západu preberajú popri politickom a ekonomickom modeli aj vzorce demografického správania – také príznačné pre postmodernú individualistickú kultúru. Dodajme, že v tomto ohľade sa autorovi splnilo jeho želanie, aby publikácia vyšla v slovenskom jazyku – t.j. v jazyku jedného z najnábožnejších národov Európy. (s. 14)

Nepochybne stojí za pozornosť, že renomovanému britskému historikovi a sociálnemu vedcovi – Matthewovi Ffordovi, D.Phil. (Oxon.) – ktorý pôvodne pôsobil na Nuffield College v Oxforde, v súčasnosti skúma dejiny anglickej kultúry a je pedagógom na univerzite Libera Università Maria SS. Assunta (LUMSA) v Ríme, bolo za túto knihu v roku 2006 udelené významné ocenenie v podobe ceny Capri-San Michele.

Pri prvom kontakte s monografiou nás nepochybne na jej obálke zaujme obrázok P. Bruegela (1568), ktorý zobrazuje, ako „slepý vedie slepých do jamy“. A práve s ohľadom na túto ilustráciu možno porozumieť aj odkazu, ktorý nám chce autor týmto dielom povedať.

Hlavnou myšlienkou Ffordovej knihy je totiž tvrdenie, že vo Veľkej Británii (ktorú si autor zvolil za predmet svojich analýz a zároveň za príklad nesprávneho smerovania spoločenského vývoja), ako i v ostatných vyspelých západných krajinách prebieha proces kultúrneho rozkladu modernej spoločnosti a „desocializácie“ človeka. Túto autor poníma ako ohrozenie mechanizmov sociálnej súdržnosti a zosilňovanie tlakov, aby jednotlivec žil v anomických podmienkach. (s. 379) Charakteristickými prejavmi desocializácie sú pritom

také skutočnosti ako oslabenie rodiny, enormný nárast osamelo žijúcich ľudí, utrpenie detí, nárast kriminality, pokles miery interpersonálnej dôvery, odcudzenie sa spoločenským inštitúciám, pokles účasti občanov vo voľbách, úpadok mravov, kríza autority, rozklad občianskej spoločnosti či epidémia úzkostí, depresii a pod.

Mimoriadny význam publikácie spočíva predovšetkým v tom, že pôvod desocializácie na Západe autor poníma primárne ako dôsledok *kultúrnych* (a nie štruktúrnych) *faktorov*. To – vyjadrené sociologickým jazykom – znamená, že kultúra myslenia vystupuje ako nezávisle premenná veličina, ktorá sama na charakter priebehu sociálnych procesov pôsobí (ozvena Maxa Webera).

Hlavnou Ffordovou metódou bádania procesu desocializácie je historická analýza. Prostredníctvom nej autor skúma hlboko zakorenené predstavy o človeku, ktoré vo Veľkej Británii dominovali tak pred procesom desocializácie, ako i počas neho. V týchto intenciách Fforde zdôrazňuje, že každodenný život ľudí, programovo nesený materialistickou víziou, nie je takpovediac „jediným možným svetom“, ale existuje voči nemu určitý alternatívny svet, nepoznačený desocializačnými vplyvmi. Po formálnej stránke je kniha rozdelená na predhovor (napísal kardinál Jozef Tomko), úvod, desať hlavných kapitol, záver a rozsiahly zoznam bibliografie. Treba poznamenať, že jednotlivé časti knihy na seba vhodne logicky nadväzujú a vytvárajú súvislý, koherentný celok. Publikácia je veľmi umne doplnená o terminologický slovník, ktorého časť tvoria novotvary a časť pojmy, ktoré sú v texte používané v novom význame. Tieto sú neraz kľúčom k porozumeniu autorových myšlienok.

Predmet svojho skúmania Fforde predstavuje v úvode knihy. Je ním kultúrna kríza vo Veľkej Británii a v ďalších moderných vyspelých krajinách. Potrebu tohto bádania autor zdôvodňuje tým, že dochádza ku kultúrnemu rozkladu ich spoločenského poriadku a vzostupu masovej spoločnosti.

V prvej, inak nesmierne pútavej, kapitole preto Fforde poukazuje na nepriaznivé sociálne javy, k zosilnenému napredovaniu ktorých dochádza vo Veľkej Británii približne od roku 1960. Patria sem najmä oslabenie inštitúcie rodiny, nárast kriminality (špeciálne násilných trestných činov), vzostup futbalového chuligánstva, pokles dôvery medzi ľuďmi a dôvery v spoločenské (osobitne politické) inštitúcie. Tieto patologické javy pritom Fforde analyzuje v nadväznosti na narastajúci sebecký individualizmus, ktorý je typický pre postmodernú (Dirk J. van de Kaa by dodal hodnotovo-avantgardnú) kultúru.

Platformu svojich východísk, ktorej porozumenie je meritórne dôležité pre ďalšie analýzy, vytyčuje autor v druhej kapitole. Tu sa Fforde programovo hlási ku kresťanskému nazeraniu na podstatu človeka a spoločnosti (osobitné miesto v tejto perspektíve má potom filozofia integrálneho humanizmu fran-

cúzskeho mysliteľa J. Maritaina); zdôrazňuje potrebu spirituálneho nahliadania na vonkajšiu (sociálnu) realitu.

Tretia kapitola predstavuje kľúčovú časť knihy. Fforde v nej pomenúva a následne opisuje *materialistickú maticu* jedenástich *chybných antropológií postmodernity*, ktoré majú charakter (biblicky vyjadrené) heréz a sú latentnou príčinou procesu desocializácie. Sú to: *humanizmus* (presvedčenie, že nejestvuje Boh, že človek nemá dušu a ľudia sú najvyššími bytosťami vo vesmíre), *racionalizmus* (názor, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na ľudské rozumové schopnosti), *rightizmus* (tvrdenie, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na súbor vrodených práv, ktoré si človek so sebou nesie od narodenia, skôr ako vstupuje do spoločnosti), *societalizmus* (zmýšľanie, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na určujúce vplyvy spoločnosti), *ekonomizmus* (presvedčenie, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na vrodený sklon človeka získavať a akumulovať materiálne bohatstvo), *powerizmus* (názor, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na vrodený sklon človeka získavať a udržiavať si moc), *animalizmus* (tvrdenie, podľa ktorého sa má ľudská prirodzenosť vysvetľovať hlavne so zreteľom na zvierací pôvod človeka a na dedičstvo biologickej evolúcie), *sexualizmus* (zmýšľanie, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na sexuálne podnety a impulzy na reprodukciu, ktoré nachádzame v človeku), *fyzilogizmus* (presvedčenie, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na charakter a činnosť ľudského tela, najmä mozgu), *feelingizmus* (názor, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na schopnosti pociťovania) a *psychizmus* (tvrdenie, že ľudská prirodzenosť sa má vysvetľovať hlavne so zreteľom na určitú vrodenú „psyché“, ktorú nachádzame u každého človeka). Tieto antropológické teórie spôsobili, že na človeka sa v spoločnosti začalo nahliadať ako na subjekt, ktorý nemá dušu a je len mechanistickým konglomerátom fyzického.

Analýza vytvárania a umocňovania vlastností ako pýcha, chamtivosť, závisť, žiadostivosť, nenásytnosť a zloba, ktoré predstavujú dôsledky internalizácie materialistickej matrice do spoločenského poriadku vyspelých západných spoločností, je predmetom štvrtej kapitoly.

V piatej kapitole potom Fforde dopĺňa uvedených jedenásť heréz o dvanásť – *relativizmus* (presvedčenie, že nejestvuje žiadna objektívna pravda a všetko vrátane etických a morálnych otázok závisí len od zorného uhla), ktorý však má medzi nimi osobitné autonómne postavenie *par excellence*, keďže podkopáva *a priori* možnosť poznania pravdy.

Predmetom šiestej kapitoly je rozvíjanie myšlienky, že prebiehajúca „desocializácia“ človeka je umocnená procesom dekristianizácie, ktorá je jednou z najnápadnejších charakteristických čŕt postmodernej spoločnosti. V tejto časti

Fforde podľa vzoru metód používaných v sociológii náboženstva rozoberá komparatívnym spôsobom (porovnáva 19. storočie so súčasnosťou) problematiku účasti na bohoslužbách, sviatku nedele a pod.

V siedmej kapitole potom Fforde nastoľuje ideu, že kultúrny rozklad modernej spoločnosti a „desocializácia“ vyúsťujú do vzostupu masovej spoločnosti, ktorá v ľuďoch vytvára pocity odcudzenia a osamelosti.

Ôsma kapitola je nepochybne sociologicky najzaujímavejšia. Fforde v nej na pozadí prebiehajúcich demografických zmien analyzuje oslabenie rodiny a súčasné problémy vytvorené materialistickou matricou v oblastiach politiky, ekonomiky, médií a kultúry.

V deviatej kapitole potom autor vysvetľuje, akými početnými spôsobmi sa materialistická matrica objektivizuje a stáva súčasťou životného štýlu postmoderného človeka.

Poukázanie na paralelné a komplementárne názory mysliteľov ako Max Stirner, Max Weber, Robert Nisbet, Michel Houellebecq, Alexis de Tocqueville a mnohí ďalší, ktorí vo svojich dielach desocializáciu „predpovedali“, tvorí hlavnú os desiatej kapitoly.

Napokon v závere knihy navrhuje Fforde východisko z tejto bezútešnej situácie. To nachádza v odmietnutí materialistickej dekonštrukcie, oproti ktorej navrhuje cestu spiritualistickej rekonštrukcie. Tá by sa mala prejavovať najmä pestovaním duchovných cností a *životom podľa Ducha*.

Kniha je napísaná poctivým, britkým, prenikavým, analytickým štýlom a – vzhľadom na to, že zachytáva podstatu a prejavy nesmierne zložitého a komplikovaného sociálneho javu – je veľmi cenné, že má interdisciplinárny charakter. Matthew Fforde sa vo svojej *Desocializácii* totiž opiera o poznatky z demografie, sociológie, filozofie, antropológie, psychológie, ako i ďalších humanitných disciplín, takže každý sa môže na uvedenú problematiku pozrieť cez prizmu sebe vlastného vedeckého odboru.

Roman Kollár